

З ІСТОРІЇ АРХЕОЛОГІЇ. ПОСТАТІ

УДК 902.2.01“192/1939”:738.3(477.8)

ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУР ШНУРОВОЇ КЕРАМІКИ НА ПРИКАРПАТТІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Марія ВОЙТОВИЧ

*Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України
бул. Винниченка, 24, Львів 79008, Україна
e-mail: danylivmari@ukr.net*

Висвітлено історію досліджень пам'яток культур шнурової кераміки на Прикарпатті у 20–30-х роках ХХ ст. Головну увагу зосереджено на польових дослідженнях Я. Брика, Т. Сулімірського, М. Смішка та Я. Пастернака.

Ключові слова: археологічні дослідження, Львів, Прикарпаття, поховання, кераміка, культури шнурової кераміки.

У міжвоєнне двадцятиліття у Львові значно збільшився обсяг польових досліджень та синтетичних узагальнень у сфері археологічної науки, зокрема, і в питанні вивчення пам'яток культур шнурової кераміки (КШК). У цей час львівські вчені не тільки публікували розкопані матеріали, але й робили спроби реконструювати складні етнічні процеси, що відбувалися в кінці енеоліту – на початку бронзової доби у Прикарпатті.

Пожавлення археологічних досліджень пам'яток КШК пов'язане також із відкриттям 1921 р. у Львівському університеті кафедри доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель (“кафедри праісторії”), яку очолив молодий професор Леон Козловський. Окрім Л. Козловського, на кафедрі у різні періоди працювали Я. Брик, Т. Сулімірський, М. Смішко та інші [Білас, 2004, с. 72].

Сам Л. Козловський безпосередньо не проводив польових досліджень пам'яток КШК у Прикарпатті, але у своїх працях він аналізував стан вивчення та головні проблеми цієї культури. Зокрема, у праці “Рання, давня і середня епоха бронзи в Польщі у світлі суббореального кліматичного оптимуму і його впливу на етнічні рухи і заселення Польщі” (“Wczesna, starsza i środkowa epoka brązu w Polsce w świetle subborealnego optimum klimatycznego i jego wpływu na ruchy etniczne i zaludnienie Polski”) дослідник припускав, що на завершених енеоліту простори Польщі та України густо заселяли землеробські та скотарські племена: носії культури мальованої кераміки (так тоді називали трипільську культуру), общини, що залишили після себе кургани зі скорченими захороненнями, кам'яними бойовими сокирами та керамікою, декорованою відбитками шнура

(тобто КШК); мегалітичних скриньових поховань – культури кулястих амфор (ККА) та ін. Пізніше відбулися зміни клімату (максимально висока температура за незначної кількості опадів), які призвели до переселення у східному напрямку людності культури мальованої кераміки, а за нею й інших спільнот. Такі кліматичні умови, на думку вченого, призвели до того, що на початку бронзової доби терени Південно-Східної Польщі¹ перетворилися на безлюдну пустку. Л. Козловський висловлював припущення, що свідком попередньої епохи залишився курганний могильник у Баличах, населення якого не переселилось, як інші, на схід [Kozłowski, 1928, s. 21, 35, 37, 38].

У міжвоєнний період на кафедрі праісторії працював старшим асистентом Ян Брик, який займав цю посаду до 1932 р. Учений був спеціалістом з дослідження пам'яток епіпалеоліту та мезоліту Волині [Ситник, 2010, с. 154]. Проте він дослідив також декілька поховальних пам'яток КШК на Прикарпатті. Зокрема, у 1925 р. Я. Брик розкопав одне ґрунтове поховання поблизу с. Вирів (тепер Кам'янка-Бузького р-ну) (біля покійника знайдено крем'яне вістря списа та фрагмент мідної прикраси); у 1927 кургани VI–VII біля с. Качанівка в урочищі Під Монастирихою, де виявлено крем'яні вироби та фрагменти кераміки. У 1929 р. він досліджував курганний могильник у с. Остап'є (тепер Скалатського р-ну Тернопільської обл.). На цій пам'ятці розкопані три небіжчики, що лежали на правому боці із супровідним інвентарем – крем'яними та кам'яними виробами [Білас, 2005, с. 87, 88]. У цьому ж селі дослідник розкопав парне поховання під курганним насипом. Поховання перекривали кам'яні плити, які були оточені дрібним камінням, що утворювали коло [Пастернак, 1961, с. 203]. У 1930 р. дослідник розкопав один курган біля с. Русилів (тепер Буського р-ну) [Брук, 1933, s. 87, 88]. Окрім дрібних фрагментів кераміки та крем'яних виробів, тут виявлено золоту підвіску, виготовлену із жолобчастої пластини. Один її кінець був обламаний ще в давнину та відремонтований за допомогою мідної пластинки [Вангородська, 1987, с. 4].

Серед працівників кафедри вагомий внесок у дослідження поховальних пам'яток КШК вніс Тадеуш Сулімірський, який відзначався різноплановістю наукових зацікавлень. У 1929 р. він отримав диплом доктора філософії, а в 1931 р. габілітувався на основі праці про висоцьку культуру і зайняв посаду приват-доцента кафедри [Чопек, 2006, с. 98]. З цього ж року розпочалися його польові роботи з вивчення поховальних пам'яток регіону доби енеоліту-бронзи. У цей час він дослідив три (із шести) курганні насипи біля с. Сірники (тепер Перемишлянського р-ну) [Свешніков, 1976, с. 62]. Окрім крем'яних та кам'яних виробів, серед супровідного інвентарю розкопаних курганів він виявив бронзовий кинджал (курган I). Кинджал мав потовщений у середній частині

---

¹ Тут маються на увазі і землі Західної України.

276 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2012. Випуск 14–15
клинок та плоску основу для руків'я з трьома округлими отворами для заклепок [Свешніков, 1974, с. 50].

У 1932 р. Т. Сулімірський дослідив два кургани на громадській толоці біля с. Велика Озимина (тепер Самбірського р-ну) [Кобільник, 2005, с. 232; Sulimirski, 1935, s. 22], один курган середніх розмірів біля Стебника (тепер Дрогобицького р-ну), де виявив залишки вогнищ та фрагменти кераміки [Sulimirski, 1968, s. 138].

Наступного року свої польові роботи польський дослідник зосередив на курганних могильниках в урочищі Гринівка–Зелений Горб біля с. Рокитне (тепер Яворівського р-ну), що складався із 16 насипів, та біля с. Стратин (тепер Перемишлянського р-ну) (ліс Пісочна). На останньому Т. Сулімірський розкопав два насипи із восьми [Sulimirski, 1935, s. 22]. У двох досліджених ним могилах виявлено амфори “тюрінгського типу” [Махнік та ін., 2002, с. 496]. За польовий сезон у Рокитному він розкрив шість насипів згаданого могильника [Sulimirski, 1935, s. 22]. Під насипами виявлено скорчені трупопокладення із супровідним інвентарем (кераміка, крем'яні вироби, бурштинова підвіска) [Sulimirski, 1968, s. 144–146]. Важливо, що в кургані I знайдені крем'яні сокири та долото, що характерні для культури кулястих амфор (чотирикутні в перетині, шліфувана поверхня) [Свешніков, 1974, с. 43].

У 1935–1936 рр. Т. Сулімірський розкопав три кургани біля с. Поляна та шість – поблизу с. Красів (тепер Миколаївського р-ну) [Махнік та ін., 2002, с. 484], один курган в околицях с. Стоянци (тепер Мостиського р-ну) [Sulimirski, 1968, s. 129–144] та один насип біля с. Коропуж (тепер Городоцького р-ну). В останньому насипі дослідник встановив, що скорчений кістяк був посипаний червоною вохрою [Sulimirski, 1968, s. 125, 126].

Окрім вивчення нововідкритих курганних могильників, Т. Сулімірський провів дослідження відомих ще з кінця XIX ст. пам'яток. Зокрема, у 1934 р. він розкопав два кургани поблизу с. Вікторів (тепер Галицького р-ну) [Sulimirski, 1935, s. 22]. Первісно могильник складався із 17 насипів. У 1878 та 1883 рр. тут проведені аматорські розкопки, що привернули увагу до пам'ятки таких дослідників, як І. Шараневич і Т. Земенцький. Вони розкопали на могильнику ще 13 насипів [Janusz, 1918, s. 220, 221]. Зважаючи на недостатній рівень розвитку археологічної науки кінця XIX ст., Т. Сулімірський повторно дослідив один із розкопаних ними насипів [Крушельницька та ін., 1982, с. 9].

До цієї категорії пам'яток варто віднести і великий курганний могильник поблизу с. Комарів (тепер Галицького р-ну) та Колоколин (тепер Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.). Перші чотири могили курганного могильника в Комарові, що складався із 65 різночасових насипів, розкопав 1886 р. Т. Земенцький [Janusz, 1918, s. 216]. Подальші дослідження могильника Т. Сулімірський розпочав спільно із директором музею “Покуття” у Станіславові Я. Гробовським [Sulimirski, 1935, s. 22]. Упродовж 1934–1936 рр.

вони розкопали 25 насипів, які залишило населення КШК. У насипах виявлено глиняний посуд, кам'яні та крем'яні вироби [Sulimirski, 1968, s. 105–119].

У 1935 р. з метою обстеження двох частково зруйнованих інгумаційних поховань Т. Сулімірський виїхав до Колоколина. Тоді ж місцеві жителі передали йому бронзові речі, виявлені на іншому могильнику в околиці цього села. До могильника входило сім насипів, які містилися на невисокому підвищенні з обох боків дороги на Букачівці, яка ділила могильник на дві групи. Власне на цьому могильнику розпочав свої дослідження Т. Сулімірський. Він розкопав один із насипів, у якому виявив багате впускне поховання липицької культури [Махнік та ін., 2002, с. 497]. Отримані результати привернули увагу до пам'ятки іншого співробітника кафедри праісторії Львівського університету – М. Смішка, який тоді працював на посаді старшого асистента. У міжвоєнний період М. Смішко займався вивченням пам'яток населення першої половини I тисячоліття н. е., зокрема, липицької та пшеворської культур [Білас, 2005, с. 85]. У тому ж році він розкопав ще шість насипів у Колоколіні. Загалом, у результаті проведених досліджень Т. Сулімірського та М. Смішка зафіксовано сліди різних захоронень – трупокладення та трупопалення, а також виявлено супровідний інвентар, який складався із глиняного посуду, кам'яних та крем'яних виробів [Sulimirski, 1968, s. 141, 142].

Позитивно впливала на вивчення давньої історії краю тісна співпраця деяких львівських дослідників із товариством “Бойківщина”, з яким спільно вели археологічні розвідки та розкопки. Найтісніше налагоджена робота з одним із засновників товариства “Бойківщина” – В. Кобільником, який співпрацював з Т. Сулімірським, М. Смішком та Я. Пастернаком [Бандрівський, Данчин, 1995, с. 7].

У 1930-х роках на території Бойківщини з ініціативи та на кошти В. Кобільника проведені обстеження території та вибіркові розкопки деяких нововідкритих пам'яток. У 1932 р. В. Кобільник спільно із Т. Сулімірським провів розвідувальні роботи на території Бойківщини. У результаті досліджень відкрито невідомі курганні могильники поблизу сіл Болахівці (вісім насипів), Биків (два насипи), Брониця (чотири насипи), Сіде (п'ять насипів) (тепер Дрогобицького р-ну) та два насипи біля с. Дубляни (тепер Самбірського р-ну) [Кобільник, 2005, с. 232, 233].

Окрім цього, у 1932 р. Т. Сулімірський та М. Смішко провели польові дослідження в урочищі Колпецька Діброва, що біля с. Колпець (тепер Дрогобицького р-ну). Курганний могильник, що складався із десяти насипів, був розміщений на високому березі р. Тисмениця [Мацкевий, Козак, 2009, с. 115]. У дев'яти досліджених насипах виявлено скорчені кістяки із керамікою, орнаментованою відбитками шнура. Як зазначили самі науковці, усі поховання були посипані червоною вохрою [Śmiszko, 1933, s. 24].

Ще одна пам'ятка, досліджена з ініціативи товариства “Бойківщина”, розміщена в урочищі Могилки поблизу с. Кульчиці на Самбірщині. Вивчення

278 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2012. Випуск 14–15
могильника, який складався з 19 насипів, розпочав 1932 р. Т. Сулімірський, розкопавши один курган [Кобільник, 2005, с. 250; Śmiszko, 1933, s. 24]. Наступного року В. Кобільник, Т. Сулімірський та М. Смішко дослідили ще два насипи [Sulimirski, 1968, s. 136, 137].

Значний внесок у дослідження поховальних пам'яток КШК на Прикарпатті належить Ярославові Пастернаку. З 1928 р. він очолював Культурно-історичний музей Наукового товариства імені Шевченка у Львові. Свої дослідження поховальних пам'яток культури шнурової кераміки він розпочав 1931 р. У цей час учений вів розкопки ґрунтового могильника на піщаній дюні біля с. Почапи (тепер Золочівського р-ну). Він розкопав три поховання із супровідним інвентарем, серед яких виявлені бронзові вироби “унетицької культури” [Пастернак, 1933б, с. 64–66; Коваль, Миронюк, 2006, с. 28, 48]. Із короткої публікації матеріалів досліджень дізнаємося, що до складу інвентарю входили: “...кістяне шило та бронзові прикраси: три перстенці, два бляшані кружочки з діркою до пришивання, подвійна дротяна спіралька, нашийник із дротяних спіральок і сім камінних кораликів..., кусок бронзового дротяного ковтка та кістяне шило..., бронзова листовидна стрілка” [Пастернак, 1933а, с. 124].

Наступного року Я. Пастернак продовжив роботи у Східній Галичині. Зокрема, цього року він розкопав курганий могильник поблизу с. Якторів (тепер – Золочівського р-ну) [Śmiszko, 1933, s. 24]. Могильник був розміщений у митрополичому лісі Яворина і складався з трьох насипів, діаметром 10–15 м та висотою 1,0–1,35 м. Під час досліджень встановлено, що сліди поховання виявлено тільки в кургані 1. Тут на одному з пальців правої руки кістяка добре зберігся перстень, виготовлений із бронзового, спірально закрученого дроту [Пастернак, 1933б, с. 67, 68].

Отримані результати дали змогу дослідникові по-іншому поглянути на історію заселення та розвиток теренів Східної Галичини у кінці енеоліту – на початку бронзової доби. Зокрема, він висловив сумніви стосовно поглядів Л. Козловського про слабку заселеність цих земель у період бронзової доби в результаті зміни клімату. Натомість Я. Пастернак відзначив: “Однак в світлі нових дослідів справа заселення краю на початку тієї доби представляється багато краще”, обґрунтувавши цю думку матеріалами досліджених пам'яток у Почапах та Якторові [Пастернак, 1933б, с. 63, 64].

У 1934 р. Я. Пастернак провів розкопки частково зруйнованого земляними роботами кургану поблизу с. Дусанів (тепер Перемишлянський р-н) в урочищі Курган [Коваль, Миронюк, 2006, с. 28, 29]. Досліджений курган мав діаметр 15 м. Інвентар поховання складався з уламка янтарної підвіски у вигляді диска з отвором по центрі [Свешніков, 1974, с. 61].

У процесі проведення земляних робіт поблизу с. Новосілки Ліські (тепер с. Новосілки Буського р-ну) пошкоджено насип кургану. У 1935 р. на місце робіт виїхав Я. Пастернак, де провів обстеження інгумаційного поховання [Пастернак,

1937, с. 255, 256; Sulimirski, 1968, s. 144]. У кургані виявлено три глиняні посудини та крем'яний кинджал. Заслужує на увагу орнаментация амфори, яка прикрашена горизонтальними відтисками шнура, а в місці максимальної опуклості тіла посудини – горизонтальним валиком з поперечними нарізами. Окрім цього, верхня частина амфори прикрашена групами вертикальних потрійних відтисків шнура, кінці якого закручені в кола [Свешніков, 1974, с. 58; 1976, с. 48]. Аналогічний орнамент у вигляді вертикальних смуг із закрученими кінцями найчастіше трапляється серед колекцій керамічного посуду на поселеннях культури лійчастого посуду (КЛП), зокрема, один із горщиків з поселення біля с. Зимне Володимир-Волинського р-ну орнаментований таким самим способом [Пелещин, 2004, рис. 47, 6].

Також Я. Пастернак, як і Т. Сулімірський та М. Смішко, підтримував тісні стосунки з товариством “Бойківщина”. На запрошення В. Кобільника та на кошти товариства з метою поповнення колекції археологічного відділу музею “Бойківщина” Я. Пастернак у липні 1933 р. розкопав одне поховання КШК в урочищі Могилки у Кульчицях [Sulimirski, 1935, s. 22; Білас, 2002, с. 168]. Під насипом біля покійника дослідник виявив доволі багатий супровідний інвентар: крем'яний ніж, глиняну посудину, орнаментовану відтисками шнура, та фрагмент амфори [Пастернак, 1936, с. 1–3]. Дослідження в Кульчицях Я. Пастернак проводив не вперше – ще рік перед тим він дослідив два курганні насипи в урочищі Війтова Гора. Курганний могильник у цьому урочищі складався із шести насипів, діаметром до 9 м та висотою до 1 м. Під час розкопок археолог встановив, що в курганах розміщувалося по одному трупокладенню. Біля похованих виявлено дрібні крем'яні вироби та глиняний посуд [Свешніков, 1976, с. 69; Sulimirski, 1968, s. 137].

На початку другої половини 1930-х років Я. Пастернак дослідив останні у своїй польовій практиці пам'ятки КШК. У подальшому він розкопував киево-руські пам'ятки на теренах Галичини. У 1935–1936 рр. науковець плідно працював у Крилосі біля Галича. Зокрема, у 1935 р. Я. Пастернак провів розкопки підкурганного кремаційного поховання в урочищі Глина, у лісі поблизу села. Під насипом виявлено фрагменти кераміки, оздоблені відбитками шнура, та мідну спіральну пронизку [Sulimirski, 1968, s. 135]. На жаль, документація та матеріали з розкопок не збереглися [Крушельницька та ін., 1982, с. 10].

Інший досліджений ним курганний могильник розташований в урочищі Діброва поблизу Крилоса. Я. Пастернак працював тут протягом 1935–1936 рр. Під дослідженням у 1935 р. насипом виявлено кістяк, що був посипаний червоною вохрою [Pasternak, 1936, s. 131, 132]. Успішними виявилися розкопки на могильнику наступного року. Археолог розкопав великий насип, який місцеві жителі прозвали “Настасиною могилою”. Діаметр кургану становив 30 м, а висота – 3,5 м. У насипі кургану наявні окремі фрагменти кераміки, вуглики та окремі людські кістки [Крушельницька та ін., 1982, с. 10]. Центральне

280 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2012. Випуск 14–15

поховання розміщувалось у південній частині насипу, де покійник лежав на дерев'яному настилі [Свешніков, 1974, с. 32; Sulimirski, 1968, s. 135]. Колекція виявленого рухомого матеріалу доволі велика: мідна гривня, два олов'яні спіральні ковтки, діоритова просвердлена сокира, крем'яна, прямокутна в перетині сокира, три наконечники до стріл та глиняний кубок [Pasternak, 1937, s. 109]. Як зазначають І. Коваль та І. Миرونюк: “Археологічні пошуки пам'яток бронзового віку в історичних околицях Галича у 1936 році, особливо розкопки «Настусиної могили» в Крилосі, остаточно впевнили Я. Пастернака, що населення Подністров'я відчувало відчутних впливів з боку багатой на природні мінерали, а також на метали першої необхідності (мідь, оливо) Трансільванії” [Коваль, Миرونюк, 2006, с. 49].

Свої польові дослідження поховальних пам'яток КШК на Прикарпатті Я. Пастернак завершив у 1936 р. опісля розкопок кургану у Крилосі та двох насипів поблизу Комарного. Причиною досліджень у Комарному послужили знахідки, що були виявлені навесні того ж року під час прогулянки містечком курсантів під керівництвом інженера Струка. Курсанти помітили обвал у насипі, у якому натрапили на глиняну урну з кістками та на дві кам'яні сокири. Знахідки передали у музей НТШ. Через декілька тижнів у містечко прибув Я. Пастернак, який розпочав дослідження двох насипів в урочищі Діброва [Пастернак, 1987, с. 40]. У першому насипі в ямі він виявив скорчений на боці кістяк, біля якого лежала глиняна амфора, діабазовий топірець, прямокутна в перетині крем'яна сокира, крем'яний скребок та кістяне шило [Пастернак, 1987, с. 44]. Окрім них, як дізнаємось із переліку археологічних знахідок, переданих музею НТШ у 1933–1936 рр., у насипі виявлено фрагменти двох людських черепів [Пастернак, 1937, с. 255].

Під насипом другого кургану дослідник виявив овальну яму, завглибшки 1,5 м, а в її заповненні знайшов кальциновані людські кістки, уламки глиняного посуду та залишки вогнища. Безпосередньо в самому насипі – дві невеликі розчавлені глиняні посудини. Згодом Я. Пастернак обидві розкопані могили датував початком бронзової доби (2000–1800 рр. до н. е.) [Пастернак, 1987, с. 45].

Свої погляди стосовно населення КШК Я. Пастернак остаточно виклав у другій половині ХХ ст. Дослідник висунув припущення, що згадані племена прийшли із заходу по водних артеріях. На основі здобутих тогочасних матеріалів він припускав, що спільноти КШК залишили переважно поховальні пам'ятки, де майже завжди над покійниками робили земляний насип. Натомість поселення на Прикарпатті невідомі. Не погодився Я. Пастернак із Т. Сулімірським у тому, що населення КШК було мандрівними скотарями, мисливцями та воїнами [Пастернак, 1961, с. 203–206].

Варто відзначити його позицію стосовно деяких досліджених пам'яток. Це стосується поховань у Почапах та Ясенівці. Я. Пастернак чітко відмежував їх від інших поховальних пам'яток КШК цього регіону, виділяючи в окрему

почапську групу, яку відніс до периферійного відгалуження унетицької культури шлесько-моравського типу [Пастернак, 1933б, с. 94]. У 1970-х роках І. Свешніков також виділив ці та деякі інші поховання в окремий почапський тип пам'яток [Свешніков, 1974, с. 71–79].

Отже, відкриття та подальші дослідження пам'яток КШК на Прикарпатті сприяли уточненню та конкретизації поглядів дослідників стосовно історії заселення краю в бронзову добу. Зокрема, Л. Козловський наприкінці 1930-х років розглядав ці простори вже не як безлюдну пустку, а територію, заселену кочовими племенами, які переселилися із Центральної Європи (Тюрингії). Цими племенами наприкінці енеоліту і є населення КШК, що із плином часу все більше просувалося на схід аж до Причорноморських степів. У Причорномор'ї, як вважає дослідник, під впливом місцевих культур утворився окремий центр КШК, для якого характерні підкурганні захоронення, посипані червоною вохрою.

На підставі тогочасних даних про поховання, що були вкриті червоною вохрою (зокрема, в Коропужі), Л. Козловський виділив дві фази розвитку культури: *рання фаза*, для якої характерні сильні впливи Заходу, що проявляється переважно у матеріальній культурі (глиняні амфори “тюрінгського типу”); *пізня фаза* мала характерний вплив Сходу, що найчіткіше простежуються у поховальному обряді (поховання, посипані вохрою).

У хронологічному аспекті вчений датував існування населення КШК на теренах Східної Галичини у межах четвертого періоду неоліту (2500–2000 рр. до н. е.) та першого періоду бронзової доби (2000–1700 рр. до н. е.), розглядаючи його як індоєвропейське населення [Kozłowski, 1939, s. 37–43].

Дещо детальніше розглядав проблему походження та подальшого розвитку КШК Т. Сулімірський, який розміщував прабатьківщину “шнуровиків” на широкій території між Дніпром та Вартою. На відміну від своїх попередників, він виділив декілька груп серед населення КШК, котре проживало на землях Прикарпаття. Наприклад, більшість досліджених ним курганів у Галичині належать до масиву окремої групи – підкарпатських курганів, які трапляються від Кракова до Коломиї і мають відчутний вплив як Заходу, так і Сходу. Окрім цього, Т. Сулімірський виділив два хронологічні періоди існування підкарпатської групи курганів:

Зокрема, *I група* складається із насипів доволі значних розмірів (20–30 м у діаметрі та висотою 2–3 м), так званих старших курганів. Часто у них трапляються амфори “тюрінгського типу”.

До *II групи* курганів належать насипи значно менших розмірів. У цей час зникають амфори “тюрінгського типу”, натомість збільшується кількість металевих виробів, а також трапляються єгипетські фаянсові намистини (Колпець). Характерною ознакою підкарпатської групи курганів є відсутність поселень, що дослідник пояснював специфікою життя кочового скотарського

282 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2012. Випуск 14–15 населення. Подальшу долю цих спільнот Т. Сулімірський пов'язував із появою нових культур бронзової доби [Sulimirski, 1959, s. 226–231].

Як видно, у 1920–1930-х роках сформувалася значна джерельна база досліджених пам'яток КШК, що дало змогу науковцям висувати різні гіпотези про розвиток населення краю у кінці енеоліту – на початку бронзової доби. Не усі запропоновані ними твердження були відкинуті у майбутньому. Деякі з них, із окремими уточненнями, навпаки, стали добрим фундаментом у подальших дослідженнях. Ідея Т. Сулімірського про локальну групу підкарпатських курганів у другій половині ХХ ст. отримала визнання, внаслідок чого виділено окрему КШК, до якої ввійшло більшість досліджених поховальних пам'яток на Прикарпатті.

“Східногалицьку групу унетицької культури”, яку виокремив Я. Пастернак, сьогодні активно відстоює М. Бандрівський. Він також вважає, що на заході Українського Лісостепу у ранньому періоді епохи бронзи існувала локальна група прото- та ранньоунетицьких (почапських) пам'яток [Бандрівський, 2011, с. 106].

Отже, підсумовуючи результати проведених археологічних досліджень пам'яток КШК на Прикарпатті у міжвоєнний період, можна відзначити такі характерні риси:

- на відміну від періоду кінця ХІХ – початку ХХ ст. значно зросла активність польових досліджень, які проводять на вищому методичному рівні. Значна частина розкопаних пам'яток до сьогодні залишаються ключовими (Кульчиці, Колпець, Коропуж, Колоколин, Почапи, Ясенівка та ін.);
- усі роботи проводили на поховальних пам'ятках;
- дослідниками описаних об'єктів були співробітники Львівського університету, Наукового товариства імені Шевченка та Товариства “Бойківщина”;
- швидке публікування результатів досліджень, перші синтетичні узагальнення, висунення наукових концепцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бандрівський М.* Поховання прото- і ранньоунетицького типу на Верхньому Придністров'ї і проблема верхньодунайських впливів на захід Українського Лісостепу впродовж періодів BRA1-BRA2 // МДАПВ. – 2011. – Вип. 15. – С. 78–108.
2. *Бандрівський М., Данчин Р.* Основні етапи археологічного дослідження бойківського краю // Бойківщина: історія та сучасність. – Львів ; Самбір, 1995. – С. 5–8.
3. *Білас Н.* Археологи Львівського університету та їхня участь у краєзнавчо-музейницькій роботі галицьких українців у 20–30-х роках ХХ ст. // АДЛУ. – 2002. – Вип. 5. – С. 156–172.
4. *Білас Н.* Кафедра доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель: напрямки наукових досліджень // АДЛУ. – 2004. – Вип. 7. – С. 72–86.

5. Білас Н. Археологічна наука у Львівському університеті (XIX – 30-ті роки XX ст.) // АДЛУ. – 2005. – Вип. 8. – С. 46–114.
6. Вангородська О. Г. Вироби з золота та срібла в культурах енеоліту-бронзи на території України // Археологія. – 1987. – Вип. 59. – С. 1–11.
7. Кобільник В. З археології Бойківщини. II виказ пам'яток // Літопис Бойківщини. – Львів, 2005. – Вип. I. – Ч. II. – С. 248–251.
8. Кобільник В. Могила ч. I, II, III в Городищі // Літопис Бойківщини. – Львів, 2005. – Вип. I. – Ч. II за 1931–1933 рр. – С. 232–237.
9. Коваль І., Миронюк І. Ярослав Пастернак – дослідник старожитностей України. – Івано-Франківськ, 2006. – 144 с.
10. Крушельницька Л. І., Мацкевой Л. Г., Свешніков І. К., Попович І. І., Балагурі Е. А., Герета І. П. Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині доби бронзи і раннього заліза. – К., 1982. – 195 с.
11. Махнік Я., Павлів Д., Петегирич В., Принада І. Кургани крайнього заходу Подільської височини // Записки НТШ. – Т. ССXLIV. Праці археологічної комісії. – Львів, 2002. – С. 481–505.
12. Мацкевий Л. Г., Козак В. Й. Старожитності Дрогобицького передгір'я. – Львів; Дрогобич, 2009. – 184 с.
13. Пастернак Я. Нові археологічні набутки Музею Наукового товариства ім. Шевченка у Львові за час від 1929–1932 р. // Записки НТШ. – Т. CLII. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1933а. – С. 113–130.
14. Пастернак Я. Перша бронзова доба в Галичині в світлі нових розкопок // Записки НТШ. – Т. CLII. – Львів, 1933б. – С. 63–112.
15. Пастернак Я. Шнурова могила в Кульчицях // Літопис Бойківщини. – Самбір, 1936. – Ч. 7. – С. 1–4.
16. Пастернак Я. Нові археологічні набутки Музею Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові за час від 1933–1936 р. // Записки НТШ. – Т. CLIV. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1937. – С. 241–268.
17. Пастернак Я. Археологія України. – Торонто, 1961. – 791 с.
18. Пастернак Я. Доісторичні та ранньоісторичні часи Комарна й околиці // Комарно і Рудки та околиця. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1987. – С. 40–46.
19. Свешніков І. К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тисячоліття до нашої ери. – К., 1974. – 208 с.
20. Свешніков І. К. Довідник з археології України. Львівська область. – К., 1976. – 96 с.
21. Ситник О. Культурно-історичне тло розвитку археологічних досліджень у Львові у період між двома світовими війнами // Професор Леон Козловський. – Львів ; Варшава, 2010. – С. 82–204.
22. Чопек С. Тадеуш Сулімірський та його внесок у дослідження епохи бронзи і раннього заліза Поділля та Волині // АДЛУ. – 2006. – Вип. 9. – С. 97–105.
23. Врук J. Kurhany w Rusiłowiu i Krasnem. – Kraków, 1933. – S. 85–102.
24. Janusz B. Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej. – Lwów, 1918. – 310 s.

- 284 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2012. Випуск 14–15
25. *Kozłowski L.* Wczesna, starsza i środkowa epoka brązu w Polsce w świetle subborealnego optimum klimatycznego i jego wpływu na ruchy etniczne i zaludnienie Polski. – Lwów, 1928. – 158 s.
26. *Kozłowski L.* Zarys pradziejów Polski południowo-wschodniej. – Lwów, 1939. – 104 s.
27. *Pasternak J.* Moje badania terenowe w 1935 r. // ZOW. – 1936. – T. XI. – S. 131–132.
28. *Pasternak J.* Moje badania terenowe w 1936 r. // ZOW. – 1937. – T. XII. – S. 109.
29. *Śmiszko M.* Nowe wykopaliska: Małopolska Wschodnia // ZOW. – 1933. – T. VIII. – Z. 1–2. – S. 24–25.
30. *Sulimirski T.* Sprawozdanie z działalności lwowskiego ośrodka prehistorycznego // ZOW. – 1935. – T. X. – Z. 2. – S. 20–28.
31. *Sulimirski T.* Polska Przedhistoryczna. – Cz. II. – Londyn, 1959. – S. 160–396.
32. *Sulimirski T.* Corded ware and Globular Amphorae North-East of the Carpathians. – London, 1968. – 227 s.

Стаття: надійшла до редакції 12.11.2011
прийнята до друку 20.12.2011

**STUDIES ON THE SITES OF CORDED WARE CULTURE
IN PRE-CARPATHIAN REGION
BETWEEN THE FIRST AND THE SECOND WORLD WARS**

Maria VOITOVYCH

*Ivan Krypiakewych Institute of Ukrainian studies
of National Academy of Sciences of Ukraine,
24, Vynnychenko str., Lviv 79008, Ukraine,
e-mail: danylivmari@ukr.net*

The article enlightens history of archaeological studies on the sites of Corded Ware culture in Pre-Carpathian region in 1920-s – 1930-s. Major attention was turned towards the field research of J. Bryk, T. Sulimirski, M. Smishko and Y. Pasternak.

Key words: archaeological studies, Lviv, Pre-Carpathian region, burials, pottery, Corded Ware culture.

**ИССЛЕДОВАНИЕ ПАМЯТНИКОВ КУЛЬТУР ШНУРОВОЙ КЕРАМИКИ НА
ПРИКАРПАТЬЕ В МЕЖДУВОЕННЫЙ ПЕРИОД**

Мария ВОЙТОВИЧ

*Институт украиноведения имени Ивана Крип'якевича НАН Украины,
ул. Винниченка, 24, Львов, 79008, Украина,
e-mail: danylivmari@ukr.net*

Освещена история исследований памятников культур шнуровой керамики на Прикарпатье в 20–30-х годах XX в. Основное внимание сконцентрировано на полевых исследованиях Я. Брыка, Т. Сулимирского, М. Смишка и Я. Пастернака.

Ключевые слова: археологические исследования, Львов, Прикарпатье, погребение, керамика, культуры шнуровой керамики.